

Reformace. Hledání národní identity. Na cestě k modernímu národu. Pohádky.

Kalmarská unie a ztráta moci

- pol. 14. stol. ničující morová epidemie – velká část obyvatelstva vymřela, královská pokladna ztrácí polovinu svých příjmů, vymírá i tradice dvorské literatury vymřela, roste vliv německé hanzy
- rozklad ovlivňuje jazykovou situaci: šlechta odchází do ciziny, královské sídlo 4x přestěhováno (Nidaros, Bergen, Oslo, později Švédsko), absence jednotného písemného jazyka, rostoucí vliv švédštiny, pak dánštiny a dolnoněmčiny až norština zaniká. Norské dialekty se udržují na venkově v podobě literární tradice pohádek, balad, které se předávají ústně, přesto stará norština začíná být lidem nesrozumitelná¹
- absence mocného panovnického rodu, od 1387 spojení tří království v osobě dánské královny Markéty, ta svolává 1397 do Kalmaru velmože všech tří království a ustavuje Kalmarskou unii – obrovské soustátí od Finska po Island
- 1450 byla v Bergenu podepsána říšskými radami smlouva o dánsko-norské unii jako trvalém svazku obou království
- nejvyšším zastupitelským orgánem v zemi zůstává říšská rada, místodržící sídlí v Akershus –
- lidé se identifikují s katolictvím, odvolávají se na sv. Olava

- obd. 16.-19. stol. *Temno* - zvl. dříve vnímáno jako doba úpadku, moderní historiografie nepovažuje za stagnaci, existují návaznosti²

Reformace (1520-1536)

- rozpad kalmarské unie
- krize v Dánsku usnadňuje pozvolné pronikání myšlenek Martina Luthera
- 1529 posílá dánský král Frederik do Norska svého zplnomocněnce, toho doprovází dva luteránští kazatelé
- za jeho nástupce Kristiána III. zrušena norská říšská rada a 1536 vydán „norský paragraf“ dle něž se Norsko na věčné časy stává součástí dánského státu, Kristián také přijímá reformaci
- ve většině zemí se jazykem bohoslužby stává „národní“ jazyk (z latiny), v Norsku je to dánština! - tím proniká do správy a obchodu, Hroch označ. Jako „*dánštinu s norskou výslovností*“³
- Norové se nestaví na odpor (dle historiků) proto, že jejich víra je pouhým vnějším rituálem a teolog. otázky jsou lidem lhostejné, Hroch toto tvrzení opírá též o zápis jednoho pastora z 1609: „*Když jste v kostele, stojíte němí, ale když přijdete do hospody, zpívá každý.*“⁴
- koncem 16. stol. Reformace již v Norsku zakořeněna, zpěvníky, modlitební knížky, katechismy k dispozici pouze v dánštině, mj. proto, že v Norsku neexistovaly tiskárny
- před reformací církev vlastnila polovinu půdy v Norsku, ta připadla šmahem koruně
- v II. pol. 16. stol. lokální války při nichž dobyt Trondheim a zničeny ostatky sv. Olava, Oslo vypáleno Švédy, po čase obnoveno pod názvem Kristiania – zatímco koruna válčí, norští a švédští sedláci v pohraničí spolu uzavírají smlouvy, že spolu budou žít v míru
- zavedení reformace jednorázový akt z moci dánského panovníka, vnímán nikoli teologicky, ale politicky

Kultura v době temna

- absence bohaté šlechty, jež by pěstovala renesanční umění
- z kostela odstaněny některé obrazy a z kalendáře vyjmuty některé svátky, prakticky se Norům

1 Dějiny Norska, str. 62.

2 Dějiny Norska, str. 72.

3 Dějiny Norska, str. 81.

4 Dějiny Norska, str. 81.

moc nezměnilo

neexistovala psaná forma norštiny

- absence akademického prostředí, několik málo Norů se dostane na univerzitu do Kodaně (založ 1479) – pokud student teologie zde, seznamuje se jasně s reformačním myšlením
- **protestanští faráři** se pak v 17.-19. stol. stávají hlavními nositeli kultury – jsou vzdělaní, náleží k nim i počestná paní farářová a jejich děti, farář je zvl. na venkově úředníkem, máme-li z tohoto období něj. Norskou historiografii či geografický popis, pak vznik právě na faře z pera něj. Vzdělaného protestantského duchovního, př. Farář z Nordlandu **Petter Dass** (1647-1707): *Nordlandská polnice* je topografický popis ve verších
- v Bergenu a v Oslo vznikají skupinky „humanistů“ spojující zájem o historii a vědomí norské sounáležitosti - hlavní intencí těchto Norů bylo srovnání neutěšeného stavu současného Norska s jeho slavnou minulostí, tyto spisy se staly významným zdrojem pro pozdější norské národní uvědomění

Na cestě k modernímu národu...naděje, že „Norsko procitne ze spánku“

- tuto naději vyslovil ve spise *Om norgis rige (O norské říši)* Absalon Pedersøn Beyer (1528-1575), jeden ze zmiňovaných „humanistů“ v Bergenu, jeho myšlenky byly vnímány jako odpor proti dánské vládě v Norsku
- 19. století v celé Evropě dobou nástupu národních hnutí, v Norsku zvl. problematické, neboť žádné středověké významné instituce nezbyly, na základě čeho se tedy budovalo národní vědomí?
- vymezování: již v ságách existuje označení Norové, tito Norové se vydávali na výpravy proti nepřátelům označovaným jako Dánové, Švédové⁵ na druhou stranu pokud někdo z Norů dosáhl významného postavení v dánské říši, hlásil se automaticky k dánskému politickému národu
- Ludvig Holberg - narozen v Bergenu, stal se vynikajícím kodaňským dramatikem, představy o vztahu rodného Norska k Dánsku popsal na své cestě do Říma metaforicky: „*Dánsko je jezero a Norsko řeka, která do jezera vtéká a bez níž by jezero vyschlo*“⁶, Holberg často popisuje osobitost Norska s jeho přírodní scénérií
- existence dvou paralelních kultur
 - kultura ve městě – hovořící a píšící dánsky, úředníci, vzdělaná vrstva
 - kultura na venkově – hovořící norskými dialekty, sedláci, zcela odlišný život i mentalita lidí, jazyk mluvený, žel staronorština zanikla dříve, než se začal šířit knižtisk⁷

Vlastenecká věda: topografie a historie

- V Trondheimu napsal Gerhard Schøning popis Norska se zaměřením na Finnmarku, s Frederikem Suhmem pak 1757 *Pokus o zlepšení dánských a norských dějin*, k nim se přidal Johan Ernest Gunnerus a založil Trondheimskou vědeckou společnost, která měla sloužit „dobru vlasti“ a podněcovat poznávání, 1767 přijímá název **Královská norská vědecká společnost** a těší se mnoha členů, především pastorů
- vedle topografie se vyvíjí historie, Gerhard Schøning vydává 1769 *O původu norského severského lidu*, kde hledání osobitosti neomezuje na přírodu, ale obrací se k obyvatelstvu. Tvrdil, že příslušníci norské společnosti se vyznačují „*silou, odvahou, upřímností a rozhodností*“ a tyto vlastnosti odvozoval od přírodních podmínek⁸
- 1772 vzniká v **Kodani Norská společnost** – klub scházející studentů se v kavárnách, čekající na místa v úřadech či farářích a především mající literární zájmy
- předjezdcem jim byl Ludvig Holberg píšící komedie, významným členem **Johan Herman Wessel** – vůdčí duch kodaňského kruhu, napsal *Láska bez punčoch* – dokonalá parodie klasicistní tragédie

5 Dějiny Norska, str. 107.

6 Dějiny Norska, str. 108.

7 Nejedná se o protipóly už proto, že norština a dánština si byly srozumitelné, nikoli vymezování analogické k němčině v zemích koruny české či švédštině ve Finsku apod.

8 Dějiny Norska, str. 113.

- Nordahl Brun, pozdější bergenský biskup napsal píseň „za Norsko, vlast obrů“, která se stala neoficiální hymnou, v lyrice autorů oslovovány norské hory a statečnost lidí. Tvrdili, že Norové jsou nejšťastnějšími lidmi na zemi a vytvořili kult zimy a mrazu jako nezbytné součásti života norského lidu.
- Přirozeně se vyvíjí jeden ze základních kamenů norské národní identity tedy **norská příroda – představa národa, který je definován krajinou**, implikuje představu přírodní nutnosti národní existence. Stejně jako norská příroda, existují také Norové jako její součást od nepaměti. Vlastnosti člověkem neporušené krajiny se pak promítaly do představ o národním charakteru. Příroda učinily Nory tvrdými a odolnými, ale také nezávislými a svobodomyšlnými. Norská skála byla vykládána jako symbol pevnosti charakteru, zvrásněný zemský povrch pak vyjadřoval schopnost vzdorovat nepohodě.⁹

Potřeba univerzity

- již zmiňovaní učenci trondheimského kruhu začínají mluvit o potřebě vzniku norské univerzity (dosud pouze Kodaň, jen něteři se dostali do Rostocku či dále do Německa), biskup Gunnerus předkládá 1768 návrh na zřízení uni v Kristiansandu, ten zprvu kodaňským dvorem zamítnut, posléze přichází mnoho dopisů, např. Soudce z Mossu Ove Meyer vnímá uni jako symbol nadcházející svobody a vytýká Dánsku, že záměrně lstivě připravuje Nory o jejich práva, Kodaň považuje za mravně zkažené město, které kazí také norské studenty
- 1793 veřejná diskuse o uni, uvažuje se o umístění v Kristianii nebo Kristiansandu, dokonce vypsána soutěž na popis, jak by uni měla vypadat, potřeba uni se stává politickou záležitostí, dánský král ustupuje v možnosti skládat studentům z Kodaně dílní zkoušky v Norsku 1811 konečně zřízena s posláním že má být výchova norských patriotů, „zpoč. mající dánské profesory, tzn. píše se v dánštině“

Politické cíle a ústava

- teprve koncem století se setkáváme s ojedinělými separatistickými tendencemi
- norským paradoxem zůstává, že sedláci se stali předmětem idealizace norských patriotů, tedy úzké vrstvy dánsky mluvících lidí, ale sami sedláci se až do 19. stol. do národního hnutí výrazně nezapojovali
- atmosféra proklamací, boje „Sláva a vítězství Norska mají být první myšlenkou a jediným cílem všech jeho synů“ a Kodaň si uvědomuje potřebu ústupků, např. Norsko samo může vyjednávat s Británií, tedy již ne skrze svého zprostředkovatele Dánsko
- na přelomu 18./19. století se Dánska zapletlo do mnoha menších či větších válek, zásadní zlom nastává 1807 po vyhlášení kontinentální blokády, Norsko je odříznuto od Dánska, přerušeno zásobování potravinami (a Norsko bylo závislé na Dánsku), doba neúrody, v Norsku hladomor
- r 1812 Švédsku přislíbena připojení Norska za pomoci proti Napoleonovi, osud Dánska a Norska je vlastně spjat s osudem Napoleonovým
- po Napoleonově porážce u Lipska odstupuje dánský král Frederik VI. Norsko Švédsku, s tím, že Dánsko si může ponechat staré norské državy Island, Faerské ostrovy a Grónsko
- **Kristián Frederik**, obratný politik, svolává do svého záměčku **Eidsvoll** schůzku předních úředníků a obchodníků z Østlandu, zde se muži shodli na tom, že když Norsko předstalo být dědičnou monarchií, přešla jeho suverenita do rukou norského lidu¹⁰, nadále mají faráři povzbuzovat farníky, aby skládali přísahu na samostatnost Norska
- v dubnu je pak slavnostní bohoslužbou zahájeno jednání 112 delegátů z všech částí Norska, delegáti se shodují na požadavku nezávislosti Norska a pracují na ústavě, ta přijata **17. května**, Kristián Frederik se stal králem
- řeší se otázka kdo bude občanem Norska – každý, kdo hovoří jazykem země, narodil se z norských rodičů nebo v zemi žije 5 let – předznamenání problémů norské národní identity

⁹ Vynikající popis, buď se Hrochovi náhodně podařil nebo ho odněkud opsal, každopádně str. 116.

¹⁰ Dějiny Norska, str. 128.

celého 19. Stol. - nechtěli limitovat příliv vzdělaných Dánů, ale na druhou stranu chtěli dát šanci Norům

- Švédsko vyhlásilo Norsku válku a tak Kristian podepisuje dohodu o unii se zachováním norského Stortinget, švédský král Karel XIII. Se stává králem i Norsku, pozdější Karel XIV: Johann respektuje norskou ústavu z Eidsvollu

Národní symboly

- 10 let po vzniku ústavy se konají ve městech Kritisnii a Trondheimu oslavy spojeny s průvodem a lidovými písněmi, organizátory studentský spolek; Henrik Wergeland – hnutí patriotů
- diskuse o norské vlajce – důležitá především pro identifikaci lodí na moři, přání mít vlastní, ale severskou vlajku s křížem, nakonec vítězí barvy francouzské trikolóry jako barvy svobody – Stortinget zasílá návrh na norskou vlajku švédskému králi, ten se urazí, že takový návrh má předkládat on, proto jej zamítá a následně on vydává rozhodnutí o norské vlajce Norům – je to ta stejná vlajka v rohu se znakem unie, ten znak ale Noři moc nepoužívali

Jazyková otázka

- Henrik Wergeland – dramatik a lyrik, první norský říšský archivář, svobodný sedlák jako ideál Nora, sice není vzdělaný, ale to se dá napravit, povzbuzuje je, aby víc cestovali po Norsku, zakládali čtenářské spolky a pod.
- Nadále pokračuje proces hledání identity Norů – Wergeland (patriot) zdůrazňuje svobodného sedláka jako návaznost na středověké Norsko před dánskou nadvládou – obrací se k idealizované selské kultuře, ke starým ságám, lidové poezii, vyprávění a především pohádkám, jako první se stává sběratelem pohádek a vydává čtyři sešity ve 30. letech 19. stol.
- Ideál venkova proniká do měst – generace malířů 30. let se opakovaně vrací k norskému venkovu, ve městech se stávají moderními látky tkané v Norsku, norské kroje, lidové stavby
- básník Johan Sebastian Welhaven (intelektuál, lektor filozofie na uni) chce začlenit Norsko do kontextu Evropy, naráží ale, neboť mostem do Evropy bylo po staletí Norsku Dánsko
- otázky jazyka – ve 30. letech se objevují pokusy o vytvoření jazyka z některého z norských dialektů (Wergeland) či jejich spojením – to ale naráží na kritiku, že dánštinu, která byla po staletí přítomna, nelze jen tak šmahem odstranit
- nejvýznamnější pokusem o nový norský národní jazyk byla jazyková konstrukce **Ivara Aasena**: i když se po staletí rozšířil kodaňský dialekt, náš národní jazyk se uchoval v selských jizbách, v našich údolích a na našem pobřeží“ - po několikaletém studiu vzkají dvě knihy – norská gramatika a slovník (1848, 1850) – landsmål; vzdělanci ve městech se ale drží dánštiny, kterou vyslovují norskou a vydávají Rukověť výuky dánsko-norského jazyka (1856) – riksmål
- I. pol. 19. stol. obdobím romantiky, navracejícím se k středověku, lidové kultuře
- nejen Wergeland, Welhaven, Aasen, ale i další badatelé se zabývají lidovou kulturou, slovesností, hudbou, lidovým nástrojům a krojům: M. B. Landstad vydává rozsáhlé Norské lidové písně (Norske Folkeviser), sbírání pohádek B a M
- Dějiny Norska P.A. Muncha zdrojem historických látek pro Ibsena a Bjørnsona
- 1837 otevřeno v hlavním městě Kristianské divadlo (Christiania Theater) – zpočátku se hrají dánské hry, později i v nynorsk
- v Bergenu zřídil houslový virtuóz Ole Bull ryze scénu Norské divadlo, kde se mluvilo výhradně bergensky, později Bjørnson tuto scénu učinil centrem tamního kulturního života
- norská příroda také výtvarným objektem – typické krajinomalby, kultovním dílem národního romantismu se stává společný obraz Adopha Tidemana a Hanse Gudeho Svatební cetsa v Hardangeru – loďka s krojovanými svatebčany ve fjordu obklopená horami

Pohádky:

Romantika zdůrazňuje intenzivní pocity, bohatě využívá fantazie včetně magie a pod., což v Norsku nachází bohatý ohlas. Mezi jinými nadšenci či badateli vynikají sběratelé norských pohádek, příběhů, folklóru Per Christian Asbjørnsen a Jørgen Moe. Byli ovlivněni bratry Grimmovými, kteří

dříve než oni začali zapisovat pohádky v Německu, stejně tak Hans Christian Andersen v Dánsku již psal.

Poprvé byly publikovány ve 40. letech 19. století, později se objevovaly v různých sbornících, které byly ilustrovány významnými malíři tehdejší doby – např. Theorem Kittelsenem či Erikem Werenskioldem. Asbjørnsen a Moe cestovali po Norsku, naslouchali vyprávěním, nezapisovali ale „doslovně“, spíše posbírali typické motivy a náměty a znovu je převyprávěli. Nejvíce příběh získali z východního Norska.

Henrik Ibsen používá trolly v literatuře k vykreslení temných stránek norského charakteru, Peer Gynt se ptá jaký je rozdíl mezi člověkem a trole a uzavírá s duchy dohodu.

Existence trolla v pohádkách či folklóru je typicky norský prvek, v ostatních skandinávských zemích se neobjevují tak často. Toto je dáno převděpodobně norskou přírodou, neboť právě nekonečné hluboké lesy, strmé skály, jeskyně jsou místa pro trolly jak stvořené. Vše podléhá rytmu přírody a to člověk nedokáže zvrátit. Troll je přírodní duch, obr norských lesů. Troll nepobíhá zlehka po lesích jako víly či obratní skřítkové, troll je většinou obrovský, pohybuje se pomalu, ztěžka až země duní, je jako chodící hora.¹¹ Trollové jsou podivnými, mechem porostlými postavami, občas zvolna jdou, jindy dlouho stojí, nepohnou se a dlouho se nic neděje.

obr. troll prošel krajinou – 50

Theodor Kittelsen – maloval trolly a jeho malby se staly součástí norské kultury, jeho obrázky každý v Norsku pozná. Využívá světla a stínu, ponurých barev, kontrastů. Maloval na papír i plátno. Odd Hølaas o něm napsal biografii *Den norske Faun* (1959).

dřímající troll (Holberg citát) – 65

typické látky:

Troll vězni krásnou princeznu - tu přijde vysvobodí princ, když se troll vrací večer domů, cítí člověčinu, ona mu říká, že prolétl havran a pod. A systematicky pomáhá princovi trolle zabít, to se pomocí kouzel podaří a princ princeznu osvobozuje, končí svatbou (Obr, který neměl srdce, Tři princezny na modrém hradu) – 12 (princezna vybírající trollovi vši, rozhovoru naslouchá princ, který mu pak usekne hlavu – nejtypičtější způsob jak se zabít trolle, gradace 3í hlavý troll, 6ti hlavý troll, 9tihlavý troll)

troll několikahlavý – 52 (straší lidi v krajině: „zima je dlouhá a tvrdá, příliš dlouhá pro chudé lidi, mají jen vítr a sníh, sníh a vítr a v noci, v temnotě, mají hrůzně děsivé sny...“)

troll ve vodě 63

zámek, kde je vězněna princezna a kde žije troll – 48, 2

Zámek Soria Moria/O bohatém Petru Kramáři – statečný mladík za pomoci princezny nabyde síly a usekne trollovi hlavu/y, předtím z něho vyloudí rozřešení prokletí dalších lidí, kterým pomůže- 24

Bílý medvěd neboli král Valemon – 28 situace obrácená – on bojuje za ni, ale i ona za něj, princ přes den medvědem, večer se proměňuje v člověka, přináší princeznu do svého zámku, ta omylem zhorší podmínky prokletí, ale miluje jej, takže jej hledá, pomocí tří zázračných předmětů se jí podaří obalamutit čarodějnici a získává prince

existence **zázračného předmětu**, díky němuž se hlavní postavě, pokud to myslí dobře a nechce

¹¹ Troll, str. 3.

kouzla využít sobecky (remember Petr Kramář!), podaří záchrana princezny, života, zmaření prokletí a pod. - 18 (modrá stuha, kterou chlapec našel v horách, a když si ji omotal kolem těla, nikdo ho nemohl přemoci, kouzelné klubko, flétna apod.) – většinou jasné i ponaučení „kdo má dost a chce získat ještě víc, většinou může přijít o všechno“, naopak kde se s málem rozdělí, tomu se stařenky, dobří stařečkové a apol. Bohatě odmění a zaručí mu štěstí – chudák musí mít pouze dobré srdce a odvalu, nesmí se bát

Trolové nejsou pouze zlí kazisvěti, je na nich i něco symatického, dají se lehce přelstít princeznou či chudým mládencem (Obr, který neměl srdce – princezna ho chce zabít, ptá se kde je jeho srdce a on ji odpovídá), jsou hloupí, neumí strategicky plánovat.

čarodějnice – 61

skřítki – malé bytosti, kteří nesnesou denní světlo

víly – svádí lidi v pokušení

létající kozel

typické postavy – Espen Askeladd, který má sedmimílové boty a může neomezeně jíst, má starší bratry Petra a Pavla (v češtině Esben) – 62 se zázračnou sekerou

královský zámek – 75

o palečkovi – 127

postava faráře, pastora, kostelníka, postavy čtou Bibli a modlí se

Sedmý otec v domě (The seventh father of the house) – 114, 122 setkání se staříčkým staříkem

Použitá literatura:

Kadečková, Helena; Hroch, Miroslav a Bakke, Elisabeth: Dějiny Norska. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005. Str. 62.-162.

Borge, Per Erik, Red.: Troll. N.W. Damm og Søn. Oslo.

Hendrych, Jan: Norské pohádky. Kentaur, Praha 1994.

Nordberg, Harald: Norwegian Fairy Tales. Gyldendal, Oslo 1993.